

Vattenriket i fokus 2024:07

Åsums ängar och Åsumallet –

Åtgärdsförslag för strandängsfåglar och gädda

Patrik Olofsson, Eco Images

Titel: Åsums ängar och Åsumallet – Åtgärdsförslag för
strandängsfåglar och gädda
Utgiven av: Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike
Författare: Patrik Olofsson/Eco Images
Copyright: Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike
Upplaga: Endast pdf-version på vattenriket.kristianstad.se
Rapportserie: Rapportserien Vattenriket i fokus: 2024: 07
ISSN: 1653-9338
Layout: Författaren
Omslagsbild: Patrik Olofsson/Eco Images

Innehåll

Förord	4
Inledning	5
Åtgärder	6
Avverkning av busk- och trädrader, dungar och solitära träd	6
Åtgärder för restaurering av hydrologi	7
1. Norra delen av reservatet	9
Hydrologi	9
Avverkning av träd och buskar	16
2. Södra delen av reservatet	20
Hydrologi	20
Avverkning av träd och buskar	23
Referenser	24

Förord

Naturreservatet Åsums ängar och Åsumallet i Kristianstads Vattenrike är ett strandängsområde med höga naturvärden som har utvecklats genom långvarig hävd och återkommande översvämningar.

Denna rapport, framtagen av Patrik Olofsson, Eco Images, presenterar förslag på åtgärder som syftar till att förbättra förutsättningarna för strandängsfåglar och gädda i reservatet.

Tyngdpunkten ligger på åtgärder för att minska igenväxningen genom avverkning av träd- och buskpartier samt på att återställa och förbättra områdets hydrologi. Målsättningen är att skapa större sammanhängande strandängsmiljöer och att hålla kvar vatten längre på strandängarna, vilket kan gynna både häckande fåglar och gäddans reproduktion.

Rapporten ska ses som ett underlag för fortsatt förvaltning av området och beskriver möjliga åtgärder samt deras potentiella effekter. Förutsättningarna för att genomföra de olika förslagen varierar. Vissa åtgärder kan genomföras relativt enkelt, medan andra kräver ytterligare utredningar, tillstånd eller finansiering. Det finns också förslag som kan visa sig vara mindre lämpliga eller svåra att genomföra i praktiken.

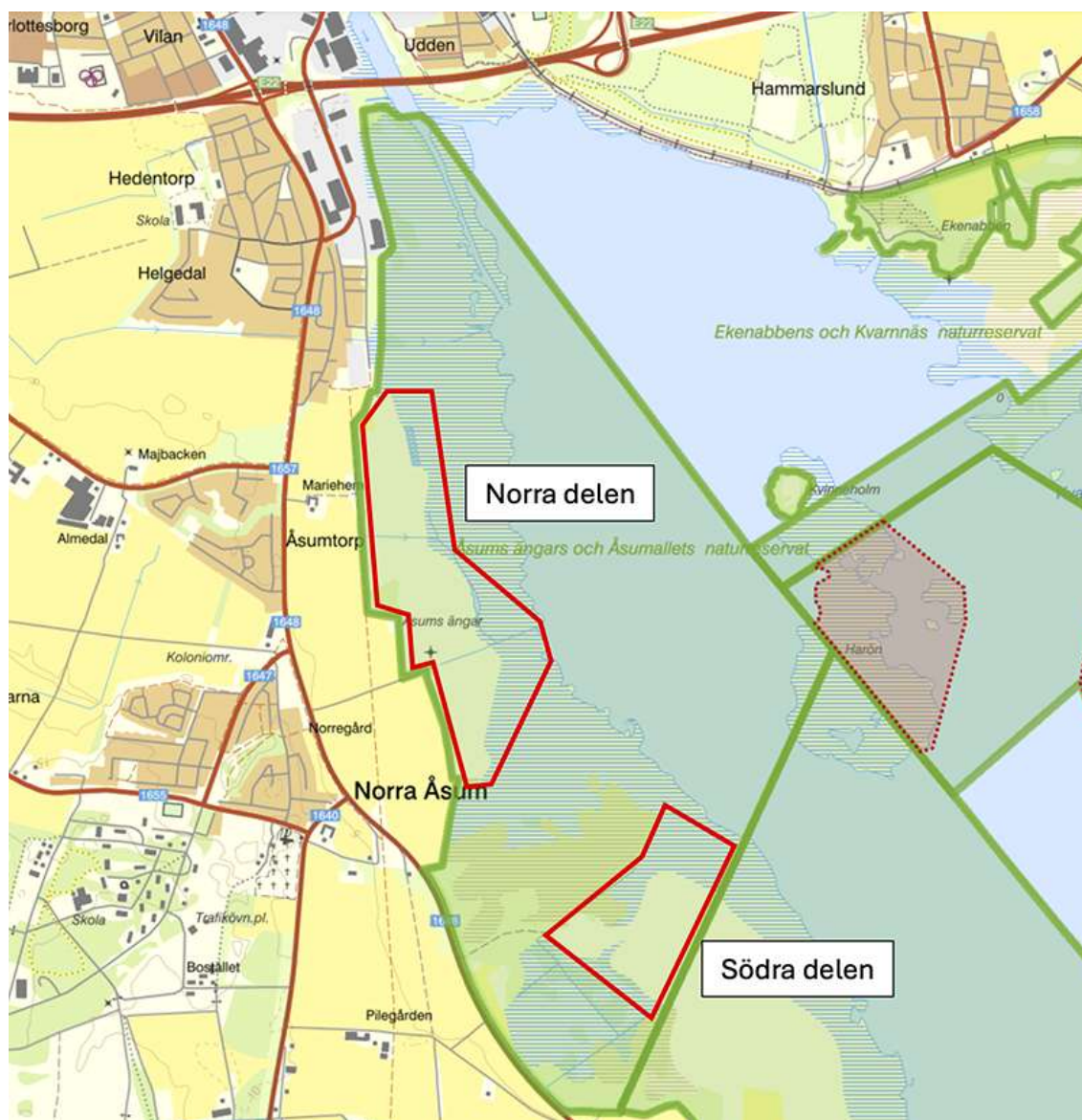
Oavsett vilka åtgärder som är möjliga att genomföra bidrar rapporten med ett brett underlag för fortsatt förvaltning. Genom att belysa olika handlingsalternativ och deras möjliga effekter stödjer den arbetet med att utveckla och bevara naturvärdena på Åsums ängar.

Pyret Ovesson
Naturvårdsförvaltare/-samordnare
Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrike

Inledning

Fågelfaunan i naturreservatet Åsums ängar och Åsumallet har inventerats vid ett flertal tillfällen de senaste decennierna. Liksom på många strandängsområden i Kristianstads Vattenrike och på andra strandängar i södra Sverige har strandängsvadare som tofsvipa och rödbena minskat markant, liksom änder som årtå och skedand. Rödspov, sydlig kärrsnäppa och brushane har försvunnit eller är nästan borta från de sydsvenska strandängarna.

För att om möjligt vända den negativa trenden för strandängsfåglar på Åsums ängar och Åsumallet men även för att gynna lekande gädda, föreslås ett flertal åtgärder som delas upp i två delar; dels åtgärder för att återställa och förbättra områdets hydrologi, dels avverkning av träd- och buskar för att skapa en mer enhetlig strandängsmiljö och för att minska risk för predation från kråkor och rovfåglar. Åtgärderna presenteras uppdelade på "Norra delen" och "Södra delen" av reservatet (Karta 1). Åtgärder gällande hydrologi och gädda har tagits fram av Jens Morin, Naturcentrum AB.

Åtgärder

Avverkning av busk- och trädrader, dungar och solitära träd

En faktor som begränsar strandängsmiljöernas attraktionskraft på strandängsfåglar är förekomsten av trädrader, busk- och träddungar samt solitära träd på eller i direkt anslutning till strandängarna. Denna vegetation bidrar till fragmentering och hindrar förekomst av stora enhetliga strandängsmiljöer. Likaså är denna typ av vegetation ofta boplats och/eller spaningsplats för kråk- och rovfåglar vilket ökar risken för predation på strandängsfåglarnas ägg och ungar.

Karta 2. Föreslagna områden för avverkning av buskar och träd på eller i nära anslutning till strandängarna. De högst prioriterade objekten markerade med rött.

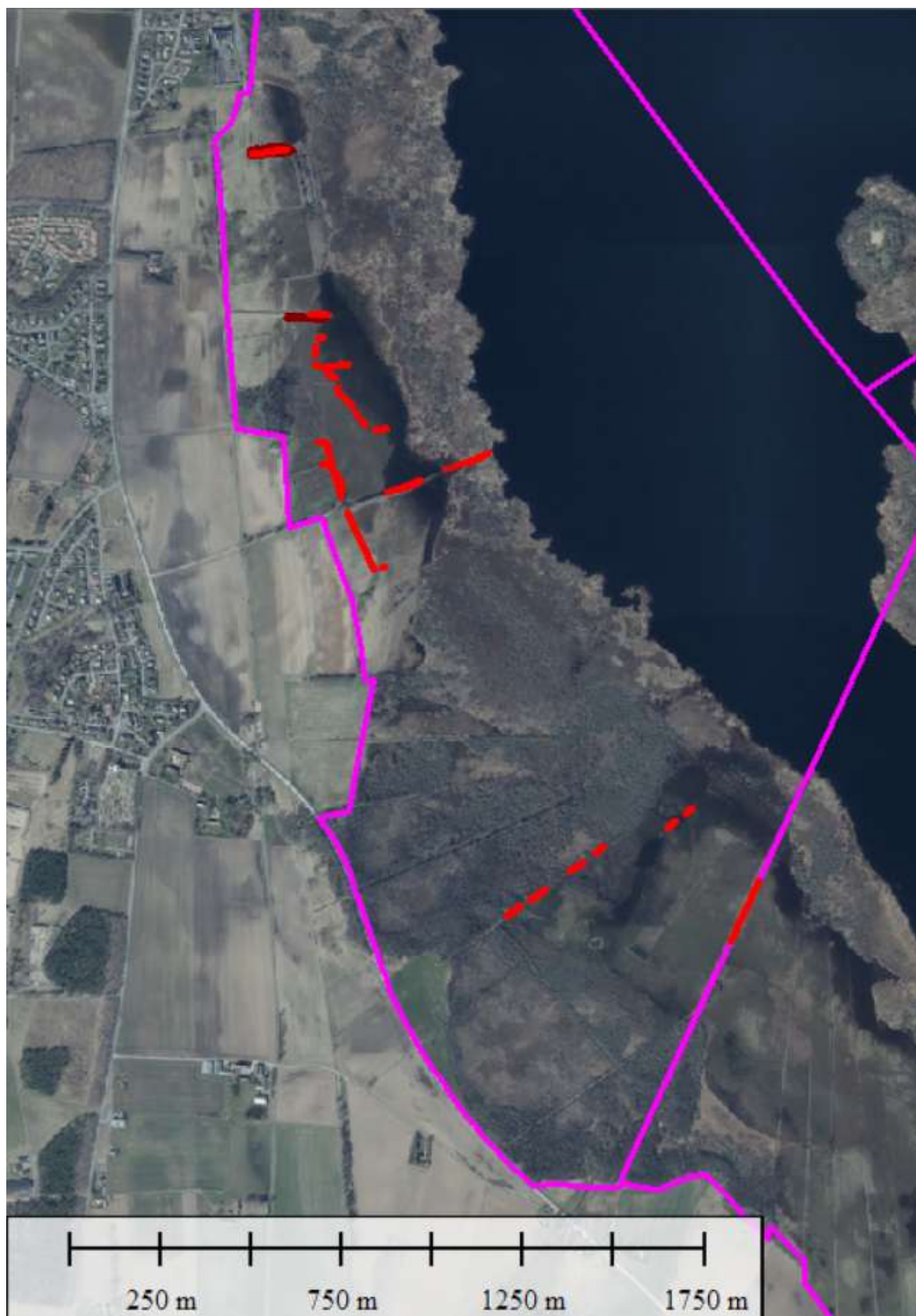
Åtgärder för restaurering av hydrologi

Mycket av potentialen för vadarfåglar som rödspov, brushane, rödbena, tofsvipa, storspov kan stärkas genom att ta bort träd och buskar och ha en balanserad hävd men grundförutsättning för mycket av de biologiska värden som finns i området är hydrologin. Området påverkas av ett betydande antal diken som anlagts i syfte att gynna åkerbruk och foderproduktion men många är igenväxta/igentrampade och naturaliserade och andra behövs för avvattning av uppströms belägen åkermark.

Det finns dock ett antal diken som bedöms rimliga och angelägna att lägga igen för att återskapa en naturligare hydrologi och öka strandängarnas vattenhållande förmåga. Senare års genomgående torra vårar kan antas inverka negativt på häckningsframgången hos vadarfåglar och det bedöms därför synnerligen angeläget att arbeta för att hålla kvar vatten på strandängarna. Lågt belägna strandängar där vatten hålls kvar längre bedöms också kunna gynna lekande gädda och reningsprocesser för tillrinnande vatten från åkermark förstärks. Urvalet av åtgärder är gjort med fokus på att återvåta strandängsytor. Åtgärder som enbart påverkar andra habitat (t ex skogsmiljöer) är alltså inte inkluderade.

Strandängslandskap med vattensamlingar i den södra delen av Åsumallet 2024-05-03.

Figur 1: Översikt över Åsums ängar och Åsumsallet med de mest intressanta dikesåtgärderna markerade med rött. Reservatsgränsen markeras med rosa avgränsning.

1. Norra delen av reservatet

Hydrologi

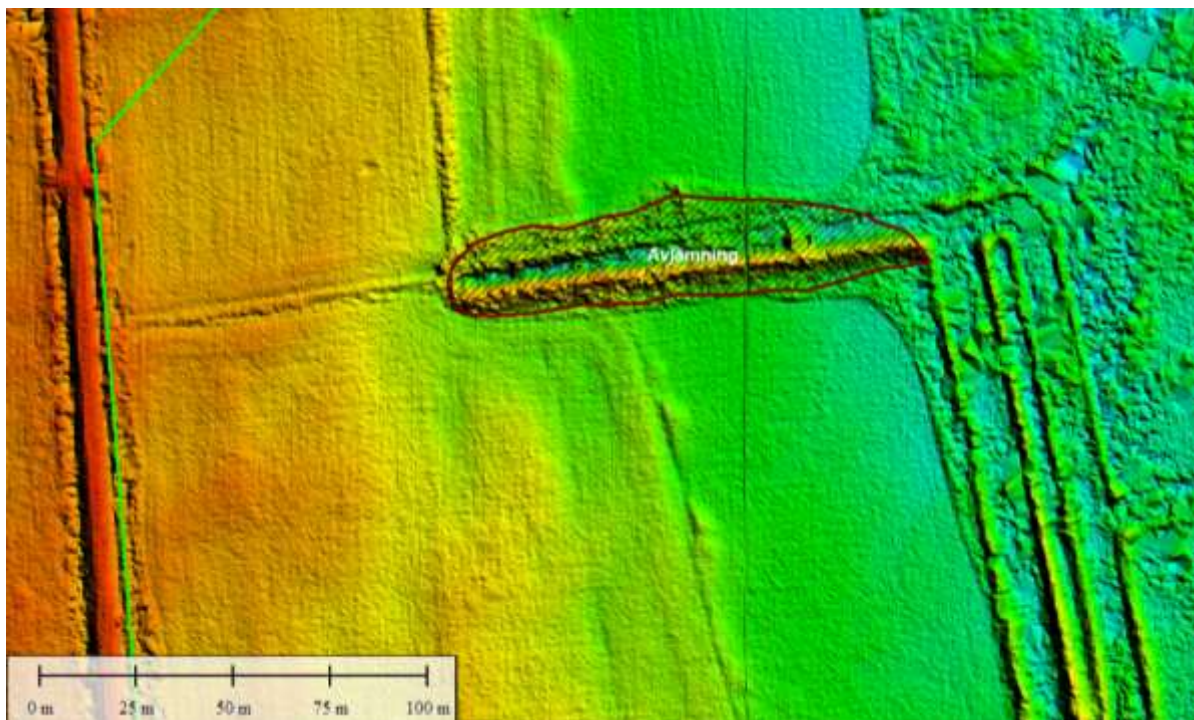
Norra delen

I norra delen löper ett dike som omges av en betydande rensvall på sydsidan och höga träd (popplar t ex). Träden bör tas ned och diket bör kunna läggas igen utan risk för påverkan utanför reservatet. Resultatet blir en betydligt större sammanhängande fuktig öppen mark (figur 2–3).

Innan åtgärd bör markavvattningsbehov kring banvallen och avvattning av mark väster därom klarläggas men inga fungerande rörsystem kunde hittas i diket vid fältbesök 22 maj 2024. Vid behov kan dike delvis bibehållas men botten bör kunna höjas och rensvall/anslutningar jämnas av för att förenkla hävd.

Figur 2: Trädraden tas bort och diket/rensvallen kan jämnas ut med schakt för enkel skötsel. Ytan som jämnas ut markeras med streckad bakgrund och reservatsgränsen med grön linje.

Figur 3: I terrängmodell (från Lantmäteriets Laserdata Nedladdning, Skog) syns rensvall och dike tydligt. Närmast angränsande mark i reservatsgränsen (dike utmed banvallen) ligger knappt 1 m högre än omgivande mark kring avjämningsytan och några fungerande rörsystem har inte noterats där diket börjar. Reservatsgräns markerad med grön linje.

Det aktuella förslaget för igenläggning av dike samt avverkning av buskparti markerat med rött. 2024-05-02.

Dagvattendiket

Ett rörlagt system från Åsumtorp övergår i öppet dike nära reservatsgränsen. Diket är djupt och har mycket branta slänter vilket ger stor risk för erosion och att sediment ofta samlas i dikessträckningen. Vattengången i inkommande trumma ligger på 0,71 m (RH2000) men trumman var överdämd vid fältbesöket och vattenytan stod på 1,22 m. Diket mynnar ca 300 m österut i en flackare våtmarksyta med vattennivå på drygt 0,35 m vid fältbesöket. Diket har på södra sidan en enorm vall som man gärna skulle bli av med, men är förenat med betydande kostnad eftersom materialet bör köras från platsen.

För strandängsfåglar är dock den östra delen mest i vägen och det kan vara ett alternativ att jämna av den västra delen av diket och vallen så en flackare anslutning mot våtmarken uppnås (figur 4–5). Åtgärden ger höjning av vattennivån i dikesmynningen och ger en mindre yta ny våtmark samt flackare mark (enklare skötsel). Fri öppen avrinning kring 0,65 m bör medföra att ingen dämmande effekt uppstår upp mot vägtrumman. Kan dikesanslutningarna flackas ut även uppströms hade det minskat underhållsbehovet väsentligt. Finns avsättning för överskottsmassor bör alltså en större åtgärd övervägas med borttagning av rensvall och avsläntning av dikeskanter i kombination med höjning av botten.

Notera dock att sträckan berörs av dikningsföretag (Åsumtorps torrlägningsföretag 1957) och anvisade bottennivåer och dikessektioner måste granskas före detaljerad åtgärdsplanering. Höjdsättningen i företaget behöver kopplas till dagens höjdsystem (RH2000) så kontroll kan göras om nuvarande nivåer överensstämmer med de fastställda.

Figur 4: Vall och dike föreslås jämnas ut i nedströms (östra) delen. Arbetena måste göras mycket flackt men man kan ändå förvänta sig att vattnet stökar om lite efter åtgärd för att utjämna fallet på ca 30 cm mot våtmarksytan. Fyllnaden utförs så högt så lågpunkten (kring 0,6-0,65 m) styrs mot söder och begränsas av befintlig vegetationstäckt mark.

Figur 5: Som figur 4 men med terrängbakgrund. Dikets snäva inneslutning borgar för återkommande bekymmer med erosion i slänter och därmed rensningsbehov. Att öppna diket i nedströms del är mest intressant för våtmarksfåglar men minskar också i denna del underhållsbehovet.

Dagvattendiket med höga rensvallar sett från väster. 2024-06-16.

Kring fågeltornet

Öster och nordost om fågeltornet finns låglänta strandängar som hävdas ut mot kanten av vass och videbuskar. Området blir under perioder med högt vattenstånd i Hammarsjön (ca >0,25 m över havet eller mer) vattenfylld och bildar en så kallad "blå bård" av vatten mellan betesmark och vass. Strandängarna sköts och har skötts delvis med slätter och dikessystem finns anlagda för att optimera möjlighet till tillväxt och för att kunna slå och skörda.

För häckande vadarfåglar är dock markavvattningen en begränsning då födotillgång och födosökmöjligheter begränsas i området när fuktängar och våtmarksmiljöer torkar ut.

På 70-talet etablerades tyvärr en kanalförbindelse med Hammarsjön i öster som medför att den blå bården avvattnas ned till Hammarsjöns nivå. Detta innebär att vattenområdet snabbt blir ganska torrlagt de flesta vårar i maj när vattennivåerna i Hammarsjön ofta går ned mot 0–0,15 m i vattennivå (RH2000). I samma kanal ansluter en större bevattningsbrunn som tar vatten när det behövs för odling. Avvattning sker under vår-sommar här alltså både mot Hammarsjön och via pumpning. **Här finns kanske både den största enskilda problematiken och den största åtgärdspotentialen avseende restaurering av hydrologin i reservatet.**

Vattenavledningen via pump för bevattning kan hindras om kanalförbindelsen stängs mot pumpen och på samma sätt kan anslutningen mot Hammarsjön läggas igen. Därmed skulle normalt vattenstånd i den "blå bården" stabiliseras kring 0,35 m så länge tillrinningen motsvarar infiltration, avdunstning och evapotranspiration.

Tillrinningen, i synnerhet via det dagvattenbelastade systemet i norr (>370 ha) är ganska stor vilket ger goda förutsättningar för att vatten hålls kvar betydligt längre på våren än idag. Igenläggning av kanalen ut mot Hammarsjön är problematisk då kanalens bredd är betydande och anslutande mark har begränsad bärighet, men potentialen att hålla kvar vatten naturligt är stor och skulle gynna våtmarksfåglar (årta, skedand, födosökande vadare) och skapa möjlighet för lekande gädda om våtmarksytan höll vatten längre. Fosfor och kväveretention skulle också väsentligt förstärkas om våtmarksytan blev mer permanent.

Behovet av avledning för bevattning är besvärande då tillrinningen mot pumpstationen är måttligt (ca 40 ha) vilket väl också föranlett behovet av att skapa kontakt med Hammarsjöns vattenvolym via kanalen. Begränsat uttag som kan tillgodoses genom påfyllnad när sjön stiger över ca 35 cm samt lokal tillrinning är inget bekymmer om en återfyllnad av kanalen utförs som illustrerat i figur 6–7. Kan uttagsbehovet kvantifieras kan alternativ till vattentillgång utredas (damm, borra etc.).

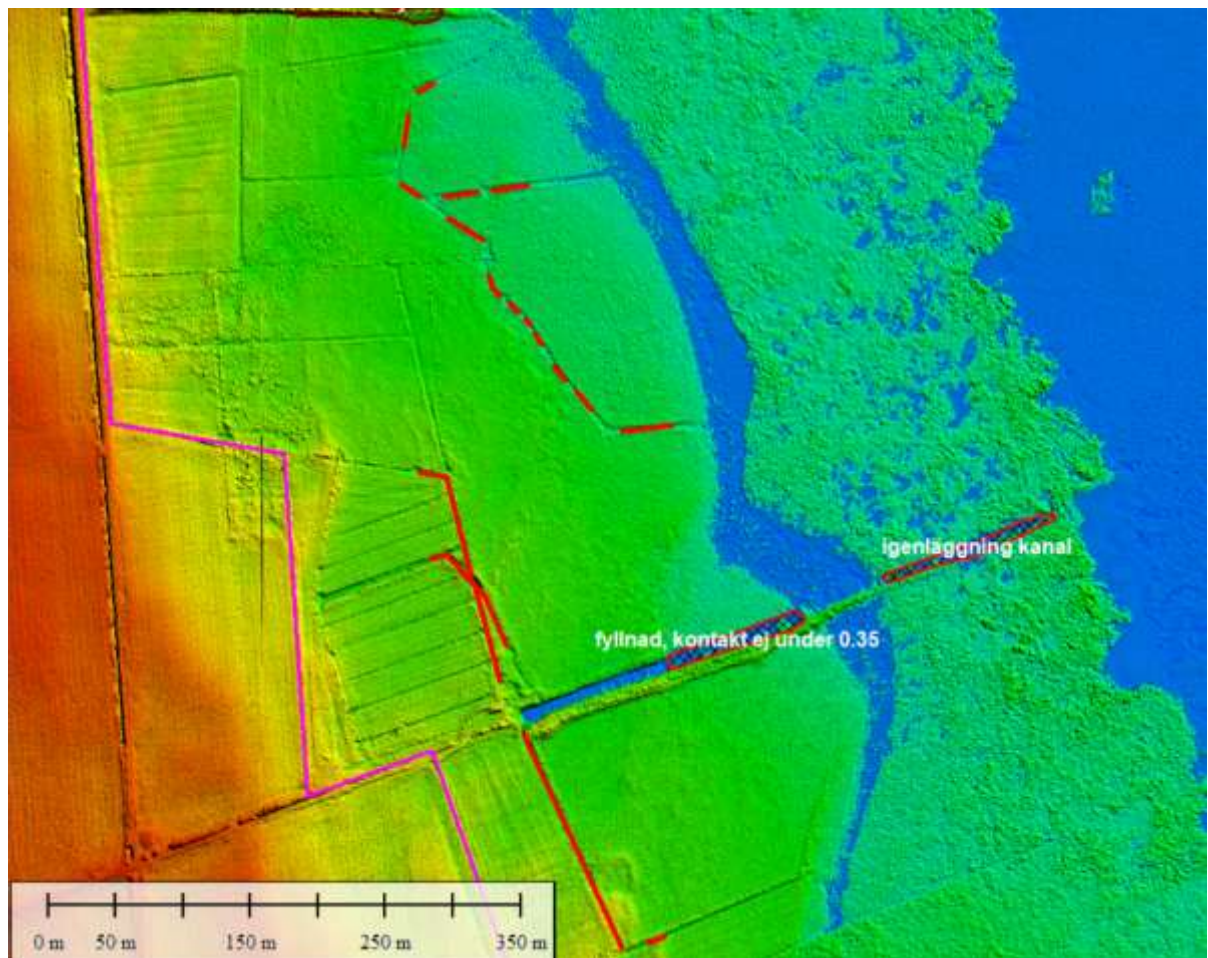

Figur 6: Ett mindre dikessystem norr om fågeltornet, i kanten av den "blå bården" på flygfotot, hindrar naturlig diffus fördelning av ytvatten på strandängen. Dikena kortsluter avrinningen och avvattnar på lägre nivå än naturligt mot den blå bården både i norr och söder. Den blå borden avvattnas i sin tur mot kanalen i söder som är i djup förbindelse med Hammarsjön och även med bevattningspump nära fågeltornet. Anslutningarna både mot Hammarsjön och mot bevattningsuttaget medför en mycket stor begränsning av potentialen för strandängsvadare, andra våtmarksfåglar liksom lekande gädda. Direkt NNV om fågeltornet finns en kraftigt utdikad yta där huvuddelen av avvattningen kan hindras enligt rödmarkerade dikesigenläggningar. Här berörs dock sannolikt avvattning av mark utanför reservatet eftersom marken direkt väster om bara ligger drygt 0,5 m högre (ännu lägre i den obrukade delen).

Strandängarna påverkas även av dikessystem som kanaliserar och avleder vatten onaturligt. Dessa kan till stor del läggas igen och de viktigaste sträckorna är markerade i figur 6 och 7. Ute på strandängen i nordväst är det utan risk för konflikt med mark utanför reservatet.

Igenläggning av diken närmast åkermarken norr om fågeltornet kan påverka angränsande åkermark så delvis måste dessa sannolikt lämnas kvar. Placering och läge på inkommande dräneringsledningarna måste fastställas här före åtgärd. I detta område kan det också vara intressant att överväga tillskapande av småvatten med schakt för t ex strandpadda.

Diken som ansluter mot pumpstationen från söder bedöms kunna läggas igen och ger då en diffus avrinning mot strandängarna i öster i stället för att vatten avleds mot kanalen. Rörlagt system från åkermark ansluter till brunn nära pumpstationen med vattengång på ca 0,38 m vilket alltså innebär att fri avrinning mot Hammarsjön är möjlig även om kanalen stängs med en ny begränsning på ca 0,35 m.

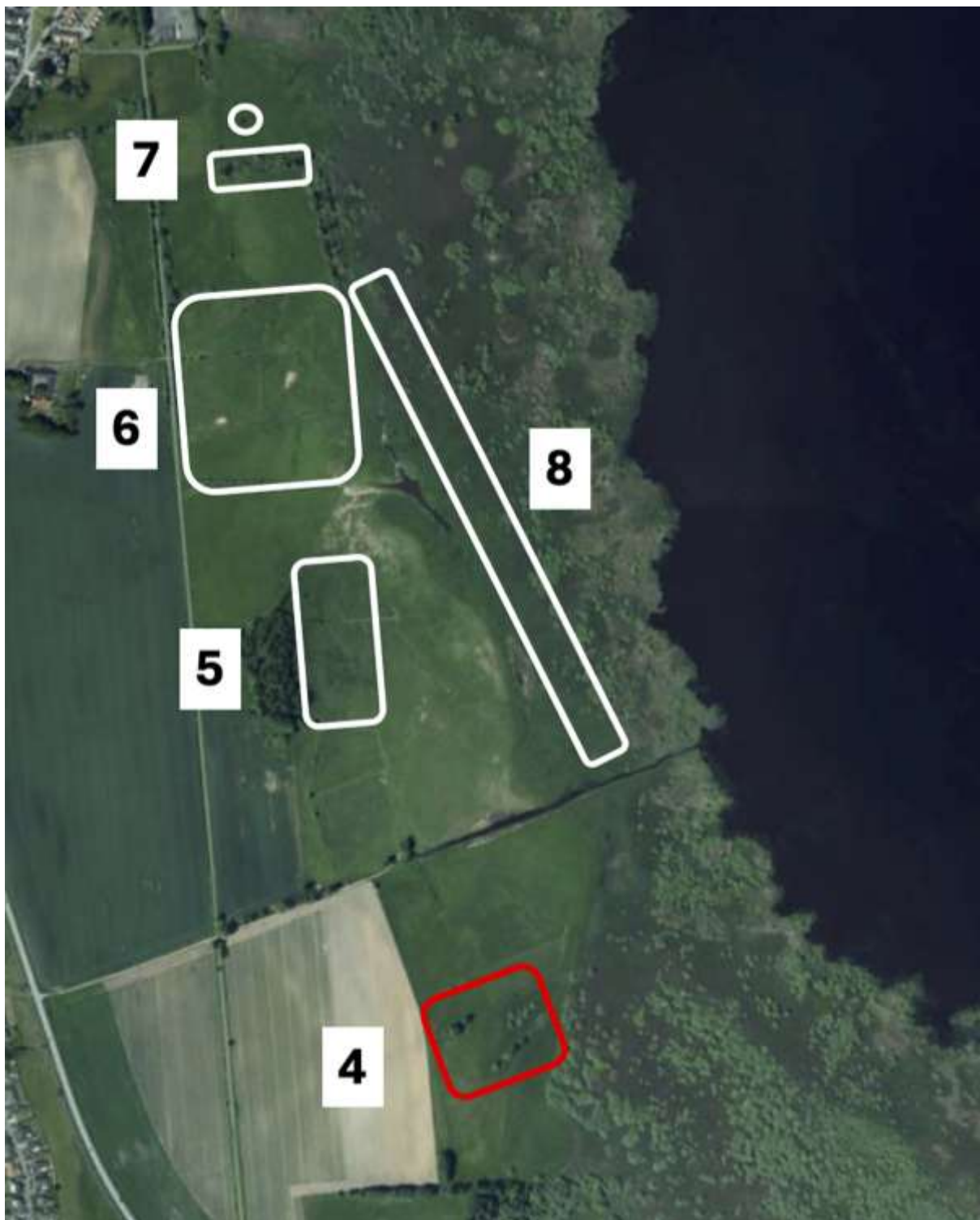
Figur 7: Som figur 6 med terrängmodell i bakgrunden för synliggörande av diken och vallar. Reservatsgräns rosa, dikesigenläggningar röda. Vattennivån i hela bilden är simulerad till 0,35 m för att illustrera den ganska avgränsade svackan som den blå bården utgör men idag alltså dränerad via kanalen.

"Bevattningsdiket" sett från söder. Diket dränerar effektivt ängarna och den "blå bården" vid lågt vattenstånd i Hammarsjön. 2024-04-30.

Avverkning av träd och buskar

Strandängsområdet i "Norra delen" hyser idag en handfull par tofsvipa och ett-två par rödbena. Då strandängsremsan mellan "Stena metall" och Åsumallet är närmare två kilometer lång så finns här god potential att med riktade åtgärder göra ängarna mer attraktiva. En av dessa åtgärder är att ta bort ett flertal träd- och buskpartier för att erhålla större sammanhängande strandängsytor samt för att motverka predation.

Karta 3. Föreslagna områden där träd och buskar bör tas bort. Hög prioritering markerad med rött.

Område 4. Ett flertal buskar och träd mitt ute på slåtterängen (röd markering) bör tas bort för att skapa en större enhetlig strandängsmiljö. Aktivt kråkbo 2024.

Område 5. Relativt stort slyområde som expanderar ut på ängarna bör tas bort (röd markering).

Område 6. Ta bort gles buskmark med inslag av hagtorn som expanderat ut på strandängen. Ett alternativ för att ha kvar en mindre del av buskmarken är att spara den övre delen, upp mot cykelbanan.

Område 7. Buskridå som "spärrar av" och förhindrar öppen strandängsmiljö. En solitär ek finns strax norr om buskridån (röd ring).

Område 8. Hela strandzonen mot den blå bården har en snabb och omfattande expansion av videvegetation. Då en stor del av vassen låg ner under våren 2024 framträdde de mer solitära videbuskarna tydligt. En avverkning av förhållandevis få videbuskar kan skapa öppen yta och trycka tillbaka den högre vegetationen inom den blå bården cirka 100 meter.

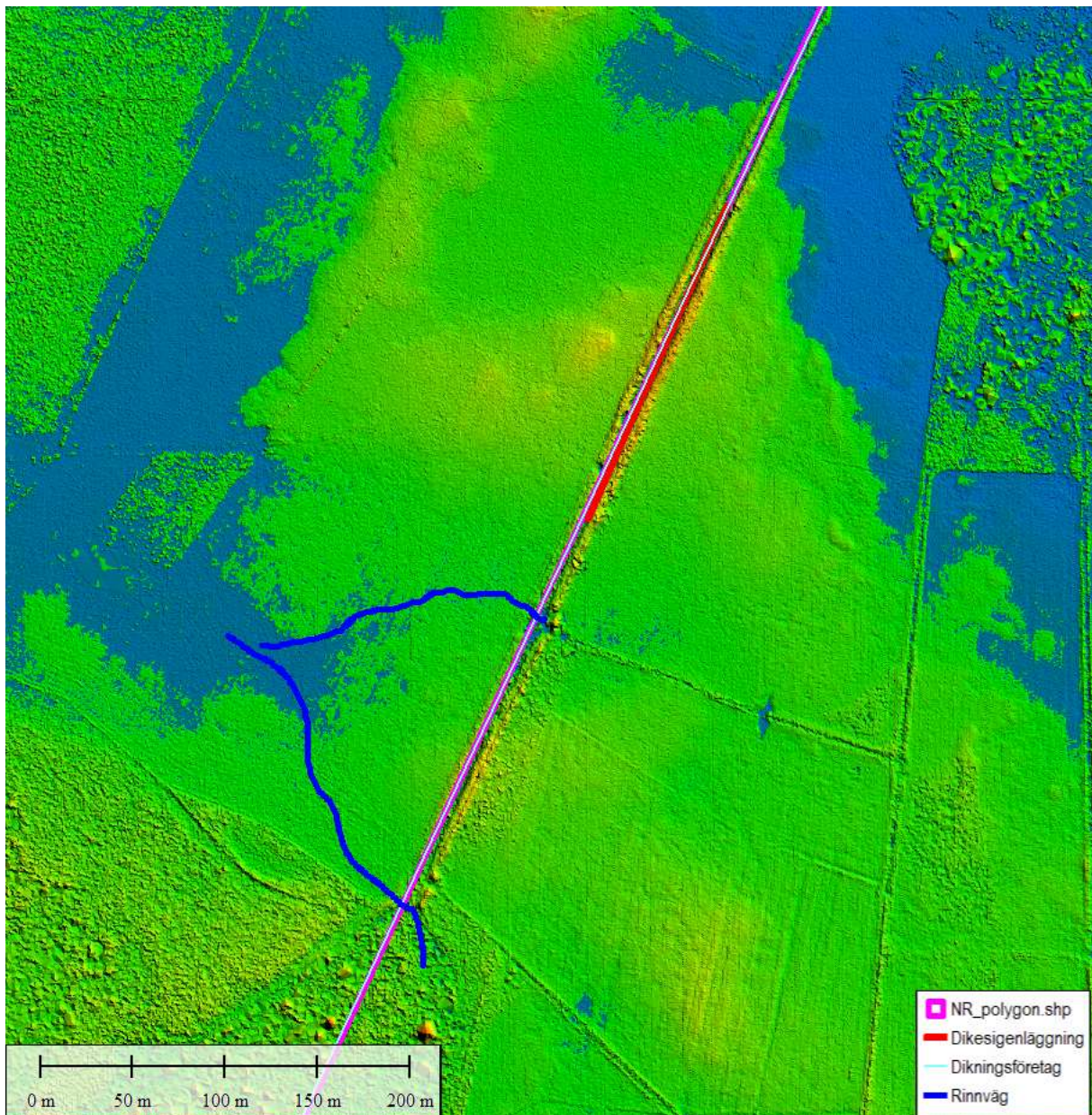

Föreslagna avverkningar av högre vegetation i den norra delen av Åsums ängar.

2. Södra delen av reservatet

Hydrologi

I den södra delen påverkas reservatet av Åsums ängars dikningsföretag från 1947 som är uppdelat i 3 delar, ett per huvuddike där det södra, Mosslundabäcken, löper i gränsen mot Hovby ängars naturreservat. Mosslundabäcken har här en tillrinning på ca 1 300 ha. Mosslundabäcken är kraftigt fördjupad och en restaurering skulle medföra att vattendraget skulle rinna primärt in mot Åsums ängar (figur 8). Synnerligen intressant potential för återvätning. Dikningsföretaget måste delvis läggas ned/omprövas men åkermarken ligger som närmast uppemot 1,2 m över den resulterande dämningnivån om diket skulle läggas igen.

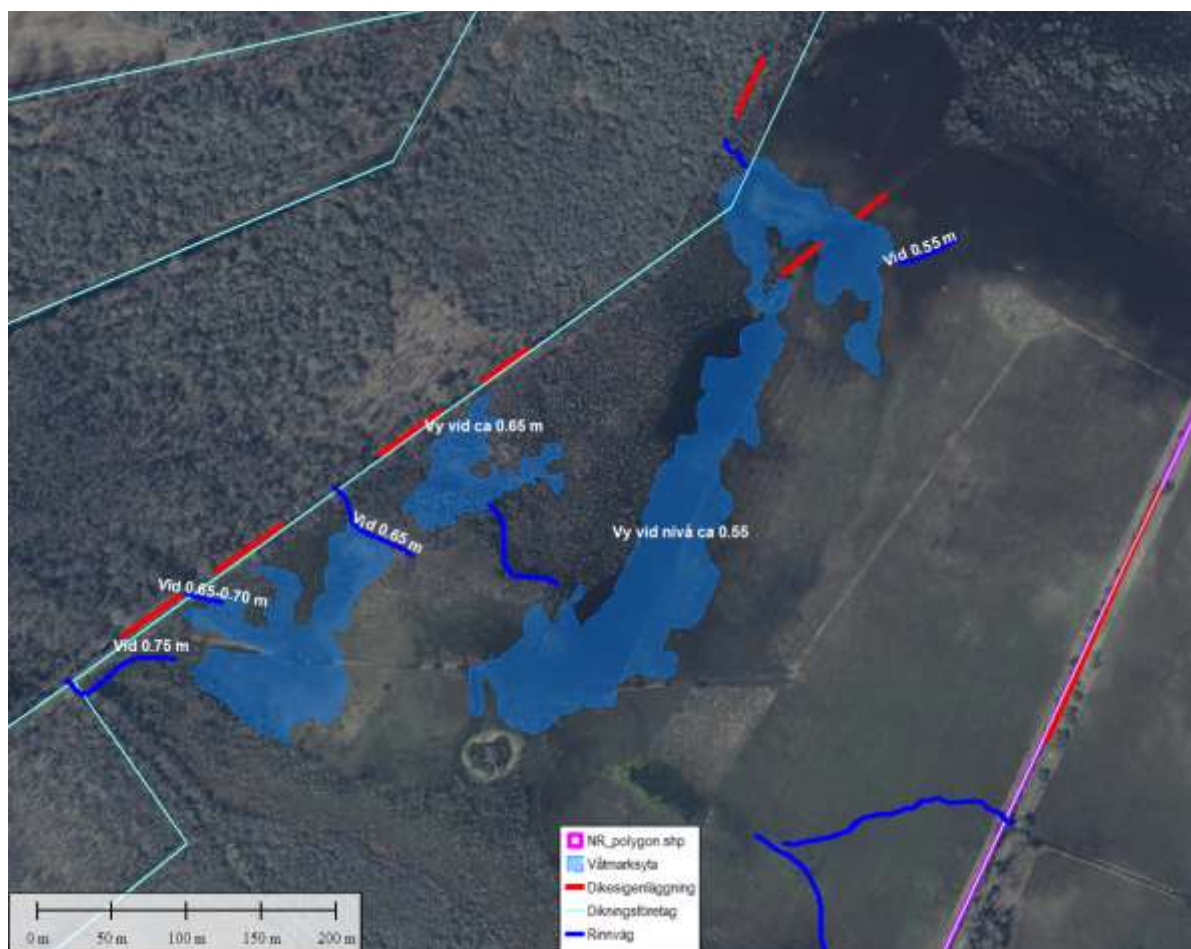

Figur 8: Mosslundadiket (Företag 1 i Åsums ängars dikningsföretag) är högbelastat och kanaliserat ut i sjön. Intressant att utreda möjligheten att istället låta vattnet försörja strandängarna. Intressant potential för såväl rening som för våtmarksfåglar. Risk för påverkan på floran får utredas vidare. Vid ca 0,75 m bör vattnet leta sig ut över ängarna, primärt mot väst-nordväst om diket läggs igen. Diket ligger i fastighetsgränsen och gränsar till Hovby ängar.

Ett annat dike (företag 2) 300–700 m väster om avvattnar ett mindre tillrinningsområde på ca 40 ha. Öster om detta företag är marken låglänt och här står mycket vatten en bit in på våren. Om detta dikningsföretag kan avslutas är det varit intressant att lägga igen diket på flera sträckor. Vattenhållningen skulle då stärkas påtagligt i de stora flacka låglänta markerna öster om (figur 9–10).

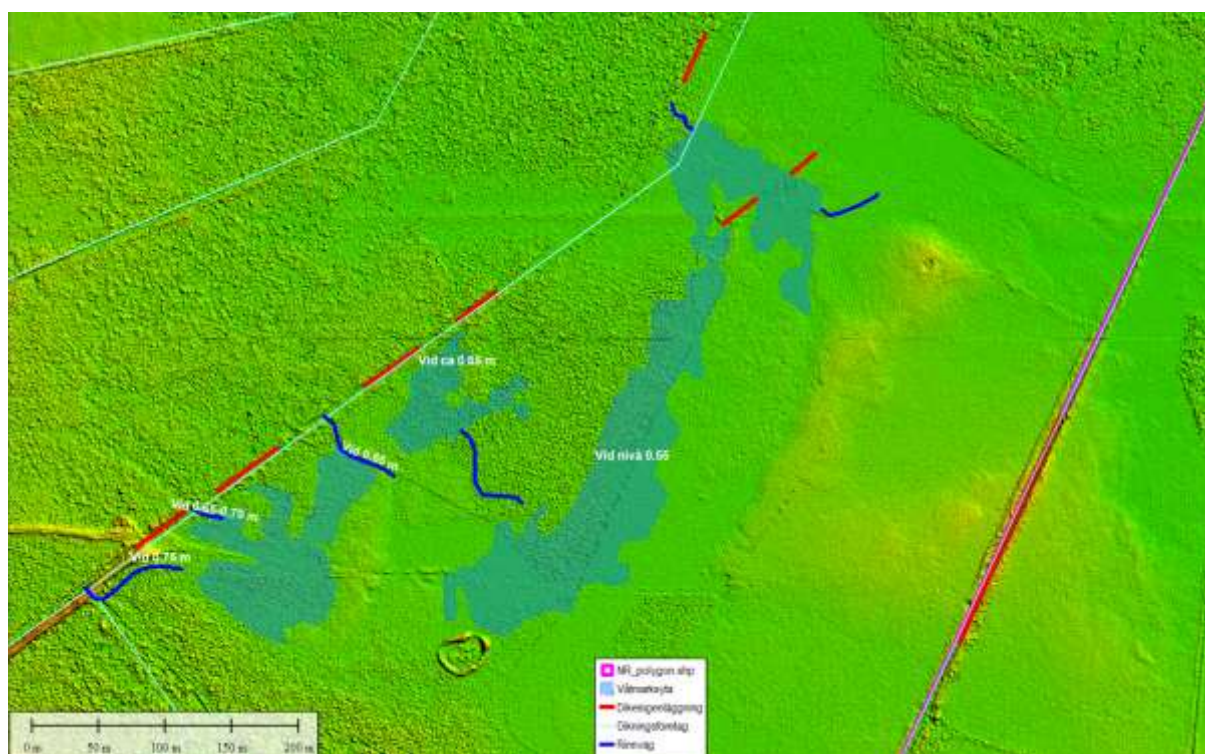
Även ett mindre dike mellan dessa båda företag är intressant att lägga igen och kan stärka vattenhållningen ute på strandängarna. Här finns redan idag blöta miljöer som dock dräneras påtagligt sommartid. Dessa igenläggningar påverkar alltså inte dikningsföretagen.

I figur 9–10 illustreras förslagen men notera att blåmarkerade ytor kan vara lite vilseledande eftersom de inte välavgränsade och mycket flacka och grunda. Dock påverkas stora ytor även om nivåskillnaderna mot idag är tämligen små. Vattenhållningen kommer dock stärkas väsentligt så området håller vatten längre in på sommaren. Bara åtgärderna utanför dikningsföretaget stärker inte vattenförsörjningen men en viss vattenhållande nytta kommer ändå att uppnås och vattnet kommer hållas kvar på en något högre nivå.

Figur 9: Diket till vänster i bild (Företag 2 i Åsums ängars dikningsföretag) är till stor del igentrampat och naturaliserat vilket också bidragit till en stor och intressant våtmarksmiljö öster om diket. Dessa låglänta ytor kan dock förstärkas ytterligare genom att diket helt läggs igen enligt röda markeringar. Påverkan på odlingsmark utanför reservatet bör i praktiken vara obetydlig men dikningsföretaget måste omprövas/läggas ned. Även ett mindre sidodike som ej berör dikningsföretaget kan läggas igen (övre högre delen av bilden, den

nordligaste igenläggningen ska nog tolkas som tillhörande dikningsföretaget) och hålla kvar vatten på kanske 5 cm högre nivå än idag, vilket faktiskt här bör vara av stor betydelse.

Figur 10: Terrängöversikt för den södra reservatsdelen.

Våtmarksområde i södra delen av reservatet med några föreslagna dikesåtgärder markerade med rött.

Avverkning av träd och buskar

Tre högt prioriterade avverkningsområden i reservatets södra del.

Område 1. En drygt 500 meter lång träd- och buskrad som effektivt spärrar av och delar upp det öppna strandängslandskapet på ömse sidor om ridån/diket och gör ängsmarkerna närmast trädridån mindre attraktiva för vadare.

Träden och buskarna fungerar generellt som bo- och utkikplats för bevingade predatorer. De högsta och grövsta träden är en mindre aldunge som ligger i den övre (södra) delen av ridån. Alarna innehåller flera kråkbö, varav ett var aktivt 2024. Möjligen även ett äldre vråk-/gladbo.

Önskvärt är att ta bort hela träd- och buskridån. Ridån ligger på tre olika fastigheter. En del väster om diket ligger inom reservatet Åsums ängar. Själva aldungen tillhör fastigheten Hovby 50:6 och resterande på "Hovbysidan" tillhör Hovby 50:1.

För att avverkning av träd och buskar ska vara effektiv och meningsfull krävs att träd och buskar i alla fall tas ner på Åsumsidan inom reservatet samt på fastighet Hovby 50:1. Det är önskvärt att även aldungen och buskarna på fastighet Hovby 50:6 tas ner men skulle detta inte vara möjligt så är det endast de översta 130 metrarna av träd och buskar som står kvar och strandängslandskapet nedanför öppnas då ändå upp.

Avverkningsområde 1 (trädriddan markerad rött) där Åsums ängar gränsar till reservatet Hovby ängar. Fastighetsgräns markerad med vit streckad linje.

Område 2. Avverkning av yngre träd i anslutning till våtmark: Förhållandevis unga och glesa bestånd av al och björk i direkt anslutning till värdefullt våtmarksområde. Förslagsvis tas även träden bort kring den anlagda dammen som ligger i direkt anslutning till de mer naturliga vattensamlingarna. Tofsvipa, rödbena och gulärla noterade vid fältbesök.

Område 3. Avverkning av yngre träd i anslutning till våtmark: Ett stort och förhållandevis tätt bestånd av framför allt alsly. Vegetationen ligger i direkt anslutning och delvis ute i de öppna våtmarksytorna. Tofsvipa, rödbena och gulärla noterade vid fältbesök.

Referenser

Erlström M, Lidmar-Bengtsson K, Liljegren R, Malberg-Persson K, Schlyter P, Sivhed U, Wikman H. 1999. Skånes natur. Berg och jord. I Germundsson T, Schlyter P (red.). 1999. *Atlas över Skåne*. Sveriges Nationalatlas. Metria, Kiruna, s. 10–29.

Biosfärområde Kristianstads Vattenrike – bra för natur och människa

Den här rapporten ingår i Biosfärkontoret Kristianstads Vattenrikes skriftserie **Vattenriket i fokus** (ISSN 1653-9338). Här publiceras rapporter och inventeringar som utförts på uppdrag eller i samarbete med Biosfärkontoret. Rapporterna går att ladda ner från vattenriket.kristianstad.se/fokus.

Läs mer och se kontaktuppgifter på hemsidan
vattenriket.kristianstad.se